

גיטין עד

משה שווערד

1. תוספות מסכת גיטין דף עג עמוד ב ד"ה אמר רבה
אמר רבה באומר מעת שאני בעולם - [1] פי' בקונטרס שאמר בפירוש הרי זה גיטך מעת שאני בעולם
ומילתא באפי נפשיה היא ולא קאי ארישא אהרי זה גיטך מהיום אם מתי דהתם לכולי עלמא מגורשת
משעת נתינה ואין נראה לר"ת דלישנא דמה היא באותן הימים משמע דקאי אמאי דאיירי לעיל ועוד
אומר רבינו יצחק דבתוספתא בהדיא משמע דקאי אמהיום אם מתי דקתני הרי זה גיטך מהיום אם מתי מחולי
זה הימים שבינתים בעלה זכאי במציאתה כו' ומייתי פלוגתא דהנך תנאי דבסמוך [2] ונראה לר"ת כמו שכתב
בפי' רבינו חננאל נעשה כאומר בכ"ף מעת שאני בעולם כלומר מהיום דקאמר היינו מחיים שדעתו לאחר
הגט כל מה שיוכל רק שיחול מחיים שעה אחת סמוך למיתתו ואף על גב דקאי ארישא אמהיום אם מתי פריך
שפיר והא אין גט לאחר מיתה כיון דקתני הרי היא כאשת איש לכל דבריה א"כ אין גט חל משעת נתינה אלא
לאחר מיתה אף על גב דאמר מהיום וכן ר' יוסי דאמר מגורשת ואינה מגורשת אינה מגורשת ודאי אלא משעת
מיתה ואילך והא אין גט לאחר מיתה וא"ת והא דאמר כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו
ופירש בקונטרס שהיה כותב גט על תנאי אם ימות במלחמה והא אמרי' הכא הרי היא כאשת איש לכל
דבריה לפי' ר"ת דקאי אמהיום אם מתי [א] ומיהו [לפי' הקונטרס] י"ל שהיו מפרשין בהדיא [שמהיום]
תהיה מגורשת אבל קשה דאפילו לפירוש הקונט' דהכא דבמהיום אם מתי הויה מגורשת לאלתר משעת
נתינה מ"מ קשה דהא אילו לא נהרג אוריה היתה בת שבע אשת איש ועוד קשה דאם לא היה נותן גט
אלא על תנאי אם ימות א"כ מאי כל היוצא הלא לא היה צריך תנאי זה אלא למי שאין לו בנים ויש לו אח
ומיהו זה י"ל דלאו דווקא נקט אם ימות אלא כלומר אם לא יבא בסוף המלחמה ומשום עיגונא [ב] ונראה
לר"ת שהיו כותבין גט גמור בלא שום תנאי בצניעא וכשהיה חוזר מן המלחמה היה כונסה והיתה בת שבע
פנויה והא דאמר' בהזהב (ב"מ דף נט.) מוטב שיבעול אדם ספק אשת איש ולא ילבין פני חבירו ברבים מנא לן
מדוד קרי לה ספק אשת איש אף על גב שהיתה פנויה גמורה לפי שגרשה בצניעא ולא היה ידוע לעולם אם היא
מגורשת אם לאו.

- מהרש"א על גיטין דף צ/ב
למען ידעו הדורות להבין ולהורות. בגט שכ"מ שנותנין בדורות הללו בסתם בלי שום תנאי ע"פ
תיקון הר"י מפרי"ש הנה אחרי אשר זכיתי בעזה"י ללמוד מסכת גיטין אמרתי כי יסודו הוא
בעצמו מה שפירש ר"ת בתוספות בפרק מי שאחזו אהיהא דכל היוצא למלחמת בית דוד כו' ולכך
היתה בת שבע מותרת לדוד שהיו נותנין גט גמור בלי שום תנאי ובצניעה וכשחוזר מן המלחמה
היה כונסה והיתה בת שבע פנויה גמורה כו' ולפי שגרשה בצניעה כו' ע"ש ובפרק הזהב בתוס' מפורש
יותר בזה שהיו עושין בצניעה כדי שלא יהא רבים קופצים לישאנה ומהשתא הוא בעצמו תיקון
של הר"י מפרי"ש בגט שכ"מ שאנו נותנין בלי שום תנאי אלא לפי שלא עושין כן בצניעה
בשכ"מ היו קופצים רבים לישאנה תיקון הוא שיהיו עושין שזוכין מחדש בקנס וחרם לכונסה
כשיעמוד מחולי וזה נראה לי ברור הגם כי כבר כתבתי כי הדברים כמשמען וכפשטן בתקנת ר"י

מפרי"ש דהוה גט גמור כמ"ש כבר בראיות והוכחות מ"מ אמרתי להעלות על הספר דבר שנתחדש לי
בזה:

2. גרש ירחים מסכת גיטין דף עד עמוד א

(קכ) אלא דקשיא לי, אם כן למה סיבב דוד הריגת אוריה, כיון שנתגרשה בגט גמור, ואי משום שהיה בצנעה, הא בת שבע עצמה ידעה שנתגרשה, ומסתמא גילתה לו שנתגרשה, ואם כן אפילו אוריה חי יכולה להנשא לכל גבר דתיצביין.

ואפשר לומר שכפי המבואר בגמרא סנהדרין פרק בן סורר (סט, ב) דבת שבע היתה קטנה, ויש לומר שנתגרשה על ידי אביה, והיא בעצמה לא ידעה אם נתגרשה, וגם דוד לא ידע אם אביה קיבל גיטה, לכן סיבב הריגת אוריה.

וא"ש בזה גם כן ביקש לעשות ולא עשה, היינו לפי כוונתו לא ידע בבירור שנתגרשה, ואף דכל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו, מכל מקום מן הכלל אינה יוצאה מחזקת אשת איש, עד שיוודע לו שנתגרשה.

מיהו זה אינו רק לפירש"י ביבמות דף ק"ט (ע"א ד"ה קטנה), דקטנה נשואה אביה מקבל גיטה, אבל לשאר פוסקים אפשר שבת שבע לא היתה נשואה, כי לא קרב אליה כמו שכתב בהקדמת הזוהר (חלק א ח, ב):

3. תוספות מסכת גיטין דף עד עמוד א

אשם תלוי איכא בינייהו - דלר"מ דאמר בעילתה תלויה לא מיייתי אשם תלוי אלא הדבר תלוי ועומד אם מת מאותו חולי מגורשת משעת כתיבה ואם לא מת חייב חטאת ושמא אי הוה מספקא לן אם מת מאותו חולי אם לא היה לר"מ מיייתי נמי אשם תלוי.

4. קובץ שעורים קובץ באורים גיטין אות מא

מא [דף עד ע"א] ר"מ אומר בעילתה תלויה. ופירש רש"י ז"ל הדבר תלוי עד שימות או עד שיעמוד מחולי זה, אם מת מן החולי הבא עליה פטור וכו'. ר' יוסי אומר בעילתה ספק. מאי איכא בין ר"מ לר"י אמר ר' יוחנן אשם תלוי איכא בינייהו, לר"מ לא מיייתי א"ת כשמת, דהא איגלאי מילתא שבשעת ביאה גרושה היתה וע"ש ברש"י. וק"ל הא אשם תלוי אינו בא אלא משום שעבר על האיסור דספיקא דאורייתא לחומרא, וכמבואר מקושיית הראשונים שהקשו על הרמב"ם ז"ל דס"ל דספיקות מותרין מה"ת א"כ אשם תלוי למה לי. ולפ"ז מה לי אם עתה איגלאי מילתא דבשעת ביאה גרושה הוא, הא מ"מ קודם שמת היה ספק, ומטעם ספק היתה אז אסורה בודאי, דהא ספיקא דאורייתא לחומרא, וא"כ עבר אז על איסור ספק, ולמה לא יביא אשם תלוי. וי"ל בדוחק, שהתורה לא הצריכה א"ת אלא מפני שיש לצדד ולומר א"א היא, אבל אם באמת גרושה היא אף על גב דאנן מספקא לן האשם אינו מועיל כלום. ואף דלפ"ז כל א"ת ספק חולין בעזרה הוא, מ"מ התורה התירתו וגזירת הכתוב היא.

5. תוספות מסכת גיטין דף עד עמוד א

רבי יוסי אומר בעילתה ספק - ומביא אשם תלוי ולא בעי ר' יוסי חתיכה משתי חתיכות וה"נ סבר בס"פ דם שחיטה (כריתות דף כג.).

6. רש"ש על גיטין דף עד/א

תד"ה ר"י. ולא בעי ר"י חתיכה מב"ת. עי' כריתות (יז ב) בתד"ה אר"י דכה"ג נקרא איקבע איסורא. וגם נראה לכאורה דזה דמי לעשה מלאכה בה"ש דמוצ"ש שכ' התוס' שם בדבור הקודם דחייב לכ"ע:

7. פני יהושע על גיטין דף עד/א

בד"ה ר"י אומר כו'. ולא בעי ר"י חתיכה משתי חתיכות כו' עכ"ל. רמגאין זה מוכרח לפי שיטת הרמב"ם ז"ל בהלכות שגגות [פ"ח ה"ג] שכתב דהיכא דאיקבע איסורא לא בעינן חתיכה משתי חתיכות וכתב שם להדיא דספק גירושין מיקרי איקבע איסורא כיון שהיא בחזקת אשת איש ע"ש:

8. קובץ שעורים קובץ באורים גיטין אות מב

מב) [דף עד ע"א] שם תוס' ד"ה ר' יוסי אומר בעילתה ספק ומביא אשם תלוי. ולא בעי ר' יוסי חתיכה משתי חתיכות וכו' עכ"ל. ואף על גב דהכא איקבע איסורא דהא עד השתא בחזקת א"א קיימא, וכמו שכתבו התוס' בכתובות דף כ"ב, מ"מ י"ל דראיתם היא אליבא דמ"ד דטעמא דבעינן שתי חתיכות הוא משום שאפשר לברר איסורו, וא"כ הכא שאי אפשר לברר האיסור כחתיכה אחת דמי.

9. גרש ירחים מסכת גיטין דף עד עמוד א

קכד) במשנה הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז כו'. אפשר דנקט מספר מאתים זוז, שהוא כתובת בתולה, ואם כן יש לומר דסגי שתמחול לו הכתובה, דהפוכי מטירתי למה לי, שתתן לו, ושתחזור ותגבם ממנו, קמשמע לן ותתן דוקא, לא שתעמוד בשלה, דהא יכול להגבותה קרקע בכתובה, לשיטת התוספות (כתובות י, א ד"ה הואיל) דכתובת אשה אפילו מיניה, לא גביא ממטלטלי, וליכא הפוכי מטירתי.

10. שערים מצויינים בהלכה

משנה הרי זה גיטך על מנת שתתני לי מאתים זוז כו'. | כתב בגרש ירחים דאפשר דנקט סכום מאתים זוז דזה שיעור כתובת בתולה, לומר דאע"ג די"ל דסגי דהיא תמחול לו הכתובה, ולמה צריכה לתת לו הסכום, ואח"כ נותן לה בחזרה, דמחויב ליתן לה הכתובה, מ"מ י"ל דאינו כן, דכזה אמרינן להלן (ע"ב) דלצעורה קא מיכוין, וא"כ צריכה ליתן לו מאתים זוז, ואח"כ תלך לב"ד ותגבה ממנו בחזרה. ועי' כעין זה בשו"ת הרא"ש (כלל ו-ט) אהא דתנן על מנת שתתני לי איצטלית, והאיצטלית נאבדה, דאיצטלית דוקא אמר, ולא סגי שתתן לו שוה כסף, אע"ג דקי"ל שוה כסף ככסף, דהכא שאני דהתנאי היה שהוא רוצה לצערה. והגר"י ענגיל בגליוני הש"ס תמה על הרא"ש, דדוקא בכל עניני תורה אמרינן דשוה כסף ככסף, מ"מ בלשון בני אדם אינו כן. ועי' מה שכתבנו במס' נדרים (מט. ד"ה דכו"ע בנדרים הולכין אחר לשון בנ"א) הטעם לזה, וגם לאו דוקא בנדרים אמרינן כן, אלא בכל עניני משא ומתן הולכין אחר לשון בנ"א.

11. תוספות מסכת גיטין דף עד עמוד א

רב הונא אמר והיא תתן - וכן הלכה דקי"ל כרבי דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי דבפ' קמא דקידושין (דף ה.) פסקינן הלכתא כר"א דאמר התקדשי לי במנה ונתן לה מנה חסר דינר הרי זו מקודשת וישלים דכמאן דאמר ע"מ דמי כדרב הונא אמר רב דכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי.

12. שערים מצויינים בהלכה

רב הונא אמר והיא תתן. פרש"י תנאי בעלמא היא, וכי מקיימא ליה, איגלאי מילתא דמשעת נתינה הוי גיטא, דכל על מנת מעכשיו כו' כדאיתא לקמן. עי' בתפארת יעקב שמשותפן, אם בא איש אחר והוא נותן המאיתם זוו בעבורה, אם מהני לקיום התנאי, דאם נאמר דלצעורה קמכוין, הרי לא ציערה [אדרבה יש לה הנאה שראתה שיש לה ידידים שדואגים בעבורה]. ויש לפרש דלשיטת רב הונא דאמר והיא תתן, כלומר דהיא בעצמה תתן, ודלשיטת רב יהודה דאמר לכשתתן, יש לומר כל שתתן אפי' אם איש אחר נותן. ונ"ל דפשוט דאם איש אחר נתן הסכום בידה שתתן לבעלה, בודאי מהני, דהרי היא קנתה הממון, וממנה בא ליד הבעל.

13. תוספות מסכת גיטין דף עד עמוד ב ד"ה אדמיפלגי במהיום

... ונראה לר"י דלרב יהודה לכשתתן הוי גט ודאי אבל עד שיתן הוי ספק והוי גט ואינו גט דמספקא ליה באומר על מנת אי כמעכשיו דמי ואין סברא לומר כלל דלרב יהודה עד שיתן ודאי לא הוי גט דפשיטא ליה דלרבנן דרבי ע"מ לאו כאומר מעכשיו דמי אף על גב דבמהיום ולאחר מיתה מספקא להו דא"כ הוה אפכא מר' יוחנן דלרבי יוחנן בע"מ מודו רבנן לרבי דהוי כאומר מעכשיו דמי ובמהיום ולאחר מיתה אין מעשה נגמר מיד לרבנן א"כ ע"מ הוי טפי כאומר מעכשיו ממהיום ולאחר מיתה ולהכי פריך וליפלגו בעל מנת וישמיענו דאפי' בעל מנת לרבנן גט ואינו גט כ"ש במהיום ולאחר מיתה וליכא למימר דאי הוה פליגי בע"מ הוה אמינא מהיום ולאחר מיתה לא הוי גט כלל לרבנן דא"כ מתני' דקתני מהיום ולאחר מיתה גט ואינו גט אמאן תרמייה ועוד יש לומר דהכי קאמר אדמיפלגי במהיום ולאחר מיתה ולא השמיענו בהך ברייתא אלא מילתא דרבי דמילתייהו דרבנן דאמרי גט ואינו גט תנא לה במתני' לפלוג בע"מ ולאשמיענו מילתא דתרויהו דאינה שנויה בשום דוכתא ועוד הארכתי בפרק האומר בקידושין (דף ס).

14. פני יהושע על גיטין דף עד/א

מאי ותתן רב הונא אמר והיא תתן ר' יהודה אומר לכשתתן. ויש לדקדק מאי טעמא דר' יהודה דנהי דסבר דעדי מסירה הוי כמו אם אפ"ה לפי מה שכתבו התוס' לעיל (בדף ע"ב ע"א) בד"ה הכי אמר רב דקי"ל הלכה כר' יוסי אפילו בגיטין דזמנו של שטר מוכיח עליו וא"כ אפילו בתנאי דאם נתגרשה למפרע אם נתקיים התנאי בסוף ולא מסתבר למימר דר"י פליג אדרב רביה אם לא שנאמר דר"י סבר דרב גופא לא קאמר הלכתא כר' יוסי אלא בתנאי שבכתב ולא בעל פה וכי האי לישנא דאמרינן לעיל דלרב הונא נמי מספקא ליה אי אמר רב בעל פה או לא. ואפשר דלר"י פשיטא ליה, או שנאמר כשיטת הרב המגיד (בפרק ח' מהלכות גירושין ה"א) דלא שייך זמנו של שטר מוכיח אלא לענין תנאי דאם מתי או לאחר מיתה ולא לענין שאר תנאים, ואף על גב דרבנותינו התירו לינשא בתנאי דאם לא באתי דמייתי הש"ס לעיל דסברי כרבי יוסי דזמנו של שטר מוכיח מיהו אנן לא קי"ל כרבנותינו בהא כדאמר ר' יוחנן סוף פירקין [ע"ו ע"ב], ואפשר דהיינו נמי טעמא דר"י דאמר הכא לכשתתן, כן נראה לי ועיין בסמוך:

15. רמב"ם יד החזקה הלכות אישות פרק ו

(יז) כל האומר מעכשיו אינו צריך לכפול תנאו ולא להקדים התנאי למעשה אלא אף על פי שהקדים המעשה תנאו קיים אבל צריך להתנות בדבר שאפשר לקיימו ואם התנה בדבר שאי אפשר לקיימו הרי זה כמפליג בדברים ואין שם תנאי וכל האומר על מנת כאומר מעכשיו ואינו צריך לכפול התנאי ולא להקדימו למעשה:

16. מגיד משנה על הלכות אישות פרק ו הלכה יז

כל האומר מעכשיו וכו'. זה דעת כל הגאונים ז"ל והכריחם לזה לשון המשניות שהם בעל מנת שהוא כמעכשיו ולא הזכירו כפילת התנאי ובעלי התוספות חלוקים בזה והרשב"א ז"ל הניחו דבר זה בצ"ע וקבלת הגאונים תורה והיא תכריע:

17. תוספות מסכת גיטין דף עד עמוד א

איכא בינייהו שפשטה ידה וקבלה כו' - ולעיל גבי גט הוה מצי למימר נמי שפשטה ידה כו' וה"נ הוה מצי למימר שנקרע שטר קידושין אבל לא מצי למימר שנתאכלו מעות של קדושין דאע"ג דנתאכלו מקודשת דברשות' דידה קא מתאכלי כדאמרינן בריש האומר (קדושין דף נט.).

18. רש"ש על קידושין דף ס/א

א"ב שפשטה ידה וקבלה קדושין מאחר כו'. הא דל"ק דא"ב דלר"י מותרת לינשא לאחר קודם שיתן ולר"ה אסור דלפיר"י לקמן בתוס' דלר"י נמי מקודשת מספק למפרע א"כ לדידי' נמי אסורה. ועוד דנראה דהאחר יקרא רשע מטעם עני המהפך בחררה דכ"מ מלישנא דוכן במתניתין דר"פ. ועוד נ"ל דגם לר"ה היתה יכולה להנשא לאחר דבידה שלא תקבל המאיתם וזו לשיטת הפוסקים דבתנאי שהוא בידה בשב וא"ת ל"ח שמא תעבור עלי' עי' שו"ע אה"ע סי' קמ"ג ס"ב ולל"ק דרבא בגיטין (עד ב) דנתינה בע"כ ל"ש נתינה:

19. דבר יעקב מסכת גיטין דף עד עמוד א

ח] איכא בינייהו שפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר - השער המלך [אישות ז - י ד"ה עוד] והרש"ש [קידו' ס (א) מקשים למה קאמר לשון בדיעבד נ"מ אם פשטה ידה וקיבלה קידושין, ולא קאמר לשון לכתחילה, נ"מ אם מותרת לפשוט ידה ולהינשא לאחר, לפי ר"ה אסור, ולפי רב יהודה מותר. הרש"ש מתרץ לפי התוס' שכתבו שגם לרב יהודה היא ספק מקודשת ואסורה להינשא לאחר. עוד תירץ שלכתחילה אסור להינשא לשני, דדומה לעני המהפך בחררה, ובא אחר ונטלה נקרא רשע [כדאיתא בקידו' נט א]. עוד תירצו הרש"ש והשער המלך למ"ד [להלן עה א] שנתנה בעל כרחא לאו שמה נתינה, א"כ גם לר"ה יכולה להינשא כיון שיכולה לסרב לקבל המאיתם וזו [עיין להלן אות טו], והנ"מ אם פשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר, ואח"כ קיבלה מרצונה המאיתם וזו מהבעל הראשון.

20. דבר יעקב מסכת גיטין דף עד עמוד א

י] איכא בינייהו שפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר - ולפי ר"ה אינה מקודשת לשני. הר"ן [קידו' ס. ובחי' כאן] והריטב"א [כאן ובקידו' ס א] מקשים דר"ה ס"ל [להלן פט ב] שאשת איש שקיבלה קידושין מאחר מקודשת. דהוי כאשה שאמרה לבעלה גירשתני שנאמנת משום חזקה דאין אשה מעיזה בפניה בפני בעלה. ומתרצים הר"ן והריטב"א דהכא ליכא ראייה שאין אשה מעיזה, דשמא נתקדשה לשני משום שסבורה שלא תפסו קידושי ראשון כל זמן שלא נתן המאיתם וזו. עוד תירץ הריטב"א למ"ד [שם] שדוקא בפני בעלה אינה מעיזה, א"כ י"ל דהכא מיירי שלא בפניו. עוד תירץ דמיירי שהאשה אמרה שלא קיבלה גט מהראשון כשנתקדשה לשני.

21. דבר יעקב מסכת גיטין דף עד עמוד א

טו] מיתביי ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי מאיתם וזו אף על פי שנקרע הגט או שנאבד מגורשת ולאחר לא תנשא עד שתתן - כתב הר"ן שנראה מכאן שכל אשה המתגרשת על תנאי, אין מתירין אותה להנשא עד שתקיים התנאי. ומקשה הר"ן מהגמ' [להלן פג א] שהגמ' מקשה לפי ר"ע, כל גט עם תנאי לא תוכל להנשא שמא לא יתקיים התנאי ונמצא גט בטל, משמע שפשוט לגמ' שיכולה להנשא.

א. הר"ן מתרץ שהכא מיירי בתנאי שצריך לקיימו בקום ועשה [ליתן מאיתם וזו], ובזה חיישינן שלא תקיים, אבל להלן מיירי בתנאי שמתקיים בשב ואל תעשה, כגון הרי זה גיטך ע"מ שלא תנשאי לפלוני או ע"מ שלא תשתי יין ל' יום, ובזה לא חיישינן שתעבור בקום ועשה. וכן כתב הריטב"א....

ג. הר"ן מביא שיטת אחרים שמקילים לומר שכל תנאי שהוא בידה בין בשב ואל תעשה ובין בקום ועשה מותרת להנשא מיד, וכל תנאי שאינו תלוי בה אסורה להנשא. והא דאמרינן הכא שלא תנשא אף על פי שבידה ליתן מאתים זוז, היינו טעמא שהכא הוי תנאי שתלוי באחרים, דשמא ילך הבעל למדינת הים ונתינה בעל כרחו שלא בפניו לא שמה נתינה.

22. דבר יעקב מסכת גיטין דף עד עמוד א

טז] רבן שמעון בן גמליאל אומר נותנת לאביו או לאחיו או לאחד מן הקרובים - מקשים הראשונים [בקידו' ס (ב) מה הכוונה או לאחר מהקרובים, הרי אם יש לבעל אח אז הוא קודם לירש ואינה יכולה ליתן לקרוב אחר, ואם אין אח, למה בכלל תתן, הרי כל"ה בעלה מת והיא אינה זקוקה ליבום.

א. הרשב"א והתורא"ש בקידו' מתרצים שהיא רוצה ליתן המאתים זוז [לא כדי להפטר מיבום אלא] אם נתקדשה לאחר לפני מיתת הבעל, רוצה שיחולו הקידושין מזמן הקבלה. והרשב"א מוסיף שאם קיבלה עוד קידושין משני אחרי מיתת בעלה, קדושי ראשון [שקידש לפני מיתת הבעל] קידושין ולא קידושי שני.

ב. הריטב"א בקידו' מתרץ שהיא רוצה לתת המאתים זוז אם זינתה בחיי בעלה לפני מיתתו, כדי שלא תהיה באיסור מיתה ולא יהיו בניה ממזרים...

ה. הרש"ש כאן מתרץ דנ"מ שאם האשה תתן מאתים זוז אינה חייבת להתאבל על בעלה. וגם נ"מ שאין הבעל מצטרף לחשבון בעלים שמתו לעשותה קטלנית.

ו. החשק שלמה כאן מתרץ שמייירי כשהיבם קטן, שאז יכולה ליתן לשאר קרובי הקטן עד שיגדל. א"נ נ"מ אם היבם מסרב לקבל המאתים זוז, כדי שיוכל ליבמה, שאז יכולה לתת לשאר קרובים.

=====

23. חדושי הרשב"א על מסכת גיטין דף עד/ב

חסורי מיחסרא והכי קתני וכו'. קשיא לן ומאי דוחקי דמחסר לה למתניתין ומוקי לה בפלוגתא, לימא חסורי מיחסרא וכולה רשב"ג היא. וי"ל משום דלא מיסתבר טעמיה דרשב"ג כדאמרינן בסמוך (עה, א) כל מקום ששנה רשב"ג במשנתו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה, ולא בעי לאוקומי כולה מתניתין בטעמא רעיע, אלא מדמחסרינן לה מוקמינן לה בטעמא תריצא

24. בענין: חיסורי מיחסרא

SEE ADDENDUM

25. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת גיטין דף עד עמוד ב

מהו משמעות מחילה בתנאי

שיטת רש"י דמחילה בתנאי במקום דמהני, זהו משום "דמחילה כקבלה" (ל' רש"י בד"ה תיבעי לרבנן) "והוי הך מחילה קיום התנאי" (ד"ה מהו). וגם בתנאי דשב ואל תעשה חשיב קיום התנאי במחילה, לפי שנעשה כרצונו. והרשב"א חולק, דמלשונו מבואר "דמחילין לך הא לא מתכוני לקיומי תנאה, אלא לבטולי תנאה" ובסמוך דאמרו "כאילו התקבלתי" לרש"י זהו בדוקא דרק מש"ה מועיל מחילה ואפי' כשאינו אומר כן. ואילו לרשב"א לשון זה לאו דוקא.

והנה מ"ש ויהא שובר את הדלת, צ"ב למה צריך לשבור את הדלת? הפירוש הרגיל שאין כאן ענין של דין אלא כאותו שאומר שיכול אפילו לשבור את הדלת כאדם העושה בתוך שלו אולם מלשון "שיהא חולש... ויהא שובר", מורה קצת שאף זה מהתקנה של הלל.

ומפרש' הרוגאצובי (הובא באישים ושיטות, עמוד 124) בנתינת המעות של המוכר בתוך י"ב חודש, יש פעולה של שני דברים, א) גאולת בית, שזה רק ע"י החזרת התשלומין, ב) הקנין, שצריך לקנות מחדש את הבית, אלא שקרקע נקנית בכסף ובשטר ובחזקה לכן ע"י הכסף הוא עושה גם קנין.

והמעם שצריך גם קנין על הבית, היינו מפני שבכל מוכר בית בבתי ערי חומה שיש למוכר רשות לגאול (בתוך י"ב חודש) אין הפשט שעד סוף שנה לא חלה המכירה כלל, והמכירה מתקיימת רק בסוף שנה כשנחלטת ע"י שלא גאלה המוכר, דז"א, דהמכירה חלה תיכף, רק שהתורה נתנה רשות למוכר לחזור ולגאלה, ולכן צריך שיקנה מחדש את הבית מן הלוקח.

בחקירה זו באמת נחלקו הקצות ונתיבות (סי' נ"ה) הקצות סובר כהרוגאצובי וכ' שהבית נקנה תיכף להלוקח, אלא שאמרה תורה שיש רשות למוכר לפדותו בתנאים ידועים, אבל הנתיבות חולק וסובר שעד אחר יב"ח לא חל המכירה כלל.

ולפי"ז בשלמא כשהמוכר מחזיר את הכסף מדעתו של הלוקח, א"ש שכסף פועל גם קנין, אבל כשהוא נטמן ואנו זקוקים לתקנתו של הלל דנתינה בעכ"ח שמה נתינה, הרי"ז אך לענין דין גאולת הבית, שנתקיים מילוי התנאי של חזרת דמים גם ע"י נתינה בעכ"ח, אבל מ"מ הבית עוד לא קנה, ולכן מוכרח שביום אחרון מהשנה ישבור הדלת ויכנס לתוכה, כדי שיקנה בקנין חזקה ע"י הכניסה ושימוש הדירה.

ויש להוסיף דיסודו של הרוגאצובי דאף דנתינה בעכ"ח שמה נתינה מ"מ לא תוכל לפעול קנין, הגאון אמר זה בפשיטות

ובלי שום ראי', אבל באמת זה מבואר ברשב"א גיטין ע"ה כאן דאפי' למ"ד נתינה בעכ"ח שמה נתינה, היינו דוקא שהנותן נפטר בנתינתו, אבל שתהא נתינה לגבי מי שנתן להם בעכ"ח לא, שא"א לזכות לאדם בעכ"ח.

ונתן הרשב"א דוגמא: האומרת תן לי מנה ואתקדש אני לך, ונשבע הלה ליתן לה ונתן עכ"ח, יצא הלה ידי שבועה והיא אינה מקודשת.

אנב בחי' רשב"א שם מבואר, דמכירת בית בבתי ערי חומה, מכירה גמורה היא תיכף, וכדעת הקצות והרוגאצובי, ולא כהנתיבות.

וב' התורות גיטין (בהגהות רשב"א ס"ק 311, מוסד ר"ק) דלפי הרשב"א בנתן גט ע"מ שהיא תתן לו ר' זוז ונתנה לו בעכ"ח, הבעל לא זכה במעות ואעפ"כ האשה מגורשת, דנפטרה ע"י נתינתה, ויכול כל אדם לזכות במעות, וכדאיתא בכריתות כ"ד. הנותן מתנה לחבירו ואמר אי אפשרי בו כל הקודם זכה, אבל בפרעון חוב בעכ"ח אין אדם אחר יכול לזכות.

בס' האגודה מביא ראי' דאונס ביום אחרון ל"ה אונס, ובנדר לעשות עד ליום פלוני ונאנס ביום אחרון אי"ז אונס, וראי' מכאן למה הוצרך הלל הזקן לתקן תיפ"ל דאונס הוא מה שאינו גואל ומוכח דל"ה אונס. [ע"י להלן בהמשך בענין שיטת האגודה].

ורת"י קצות (סי' נ"ה) דאינו ראי' דבעצם הבית כבר קנוי תיכף להלוקח רק דיש בידו לפדותו, ואונס רחמנא חייבי' לא אמרינן (פי' לחייב את הלוקח להחזיר הבית) דסו"ס במציאות לא פדה.

27. דבר יעקב מסכת גיטין דף עד עמוד ב

יג] התקין הלל הזקן שיהא חולש את מעותיו ללשכה ויהא שובר את הדלת ונכנס - בחי' ר' שמואל [קידו' סימן א - ג וכתו' סימן ב - ב] מביא קושית הגרי"ז שהקשה מאי קמ"ל בהא דקתני ויהא שובר את הדלת ונכנס, הרי אחרי שתיקנו שנתנת הכסף הוי גאולה, א"כ הבית שלו, ומה שירצה יכול הוא לעשות בביתו.

ותירץ הגר"ז דגה שנתקיים דין נתינת כסף ע"י נתינת מעות ללשכה, מ"מ קנין כסף לקנות את הבית אין כאן, כיון שהלוקח אינו זוכה במעות בעל כרחו, ולכן קתני אף שהבית עדיין של הלוקח, רשאי המוכר לשבור הדלת ולהכנס לבית ולקנותו בקנין חזקה.

ומקשה הגר"ש למה בעי קנין חדש, הרי מבואר בגמ' [ערכין לא א] שבתי ערי חומה הוי ריבית גמורה והתורה התירתו, וא"כ אם גואל הבית מתברר שלא היתה מכירה, [לא מיבעיה לפי הנה"מ [הנ"ל אות יא] שכלל לא היתה מכירה, אלא גם לפי הקה"ח מתברר אח"כ למפרע שלא היתה מכירה], וא"כ אין צורך במעשה קנין. וכתב הגר"ש שדברי הגר"ז נכונים רק לפי הריטב"א [ב"מ סג א] שסובר שע"י גאולת בתי ערי חומה, אין המכר בטל למפרע אלא מכאן ולהבא. [והא דמיקרי ריבית מבאר הריטב"א שהתורה ירדה לסוף דעתם שבעיקר מתכוונים להלוואה], אבל לשאר הראשונים שס"ל שהמכר בטל למפרע, א"כ הבית חוזר להיות שלו ללא מעשה קנין.

ובחי' ר' שמואל בכתב' מקשה שהריטב"א בעצמו כתב שאין המוכר צריך לחזור ולעשות קנין, דרחמנא אפקריה ויהביה ניהליה. וכתב הגר"ש שדברי הריטב"א הם בהדיא דלא כנה"מ [הנ"ל אות יא] שסובר שעיקר המכירה הוא על תנאי, ואם המוכר גואל, נחשב שלא היתה מכירה לעולם.

28. שערים מצויינים בהלכה

בראשונה היה נטמן יום י"ב בחודש כו' התקין הלל הזקן כו'. מדקדקים למה הו"ל להלל לתקן כו', הרי המוכר היה אנוס ע"י שהלוקח טמן עצמו, ודייק מזה בספר האגודה בפירקין (סי' קלב) דאם אדם נדר לעשות איזה דבר תוך שלשים יום, וביום האחרון שהשלם הזמן, נאנס ולא היה יכול לעשותו, לא מיקרי אונס, דהיה לו לעשותו בתוך שלשים יום, דאם נימא דזה אונס, א"כ לא היה הלל צריך לתקן התקנה כו'. ומובא דבריו לדינא ברמ"א הל' נדרים (יו"ד סי' רלב סי"ב). והטו"ז (ס"ק יט) דחה הראיה, דודאי אם היה ידוע לב"ד שהלוקח טמן עצמו, לא בטל זכותו של המוכר, ולא היה צריך לתקן התקנה, אבל לא היה ידוע ולא היו יכולים

לברר, ולכן תיקן התקנה. ועי' במג"א (או"ח סי' קח ס"ק יא) ובקצוה"ח (חור"מ סי' נה) דדחו נמי דברי האגודה. ובחתם סופר מחלק בזה, דדברי האגודה נאמר בדבר שיש מצוה לזרז, כגון בענין בתי ערי חומה, דמצוה לחזור על נחלתו בארץ ישראל כמש"כ הרמב"ן, וכן בנודר לעשות מצוה, וכן לענין תפלת מנחה דהיה לו לזרז נפשו להתפלל בתחילת זמנו, ואם הוא דחה הזמן, משום דעוד פנות אל המנחה, ואח"כ נאנס, הוא חייב בהפסדו. וע"ע מה שכתבנו במס' נדרים (כו: ד"ה דילמא אונס).

29. דף על הדף מסכת גיטין דף עד עמוד ב

בגמ': התקין הלל הזקן שיהא חולש מעותיו כו'.

ברמ"א יו"ד סי' רל"ב (סעיף י"ב) כתב מי שנשבע לעשות דבר תוך שנה, יש לו לעשותו מיד כו'. ואם לא עשאוהו מיד, כי אמר עדיין יש לי פנאי לעשותו, ושכח או נאנס אחר כך ולא עשהו, י"א דמיקרי אונס, והוא דעת הר"ן. וי"א דלא מיקרי אונס, והוא דעת ס' האגודה שהביא ראי' דאונס יום אחרון לא מיקרי אונס מסוגיא דהכא דתנן שהקונה הי' נטמן ביום אחרון של השנה, שלא ימצאנו המוכר לגאול תוך שנה, התקין הלל הזקן וכו'. וקשה הרי מה שלא שילם המוכר ביום אחרון הי' מחמת אונס, שהרי הקונה הטמין את עצמו. ומוכח מזה שכיון שכל השנה לא שילם מרצונו, אף שנאנס ביום אחרון, אונס דיום אחרון לאו שמ"י אונס.

אמנם בט"ז (שם ס"ק י"ט) דחה ראיות אלו, די"ל אמנם אם ברור לנו שנאנס המוכר היינו שהי' מעמיד עדים כל היום שהקונה איננו ולא נמצא, אז הי' יכול לגאול, אבל זה קשה במציאות להוכיח, והלוקח יכול לטעון שהוא הי' כאן וברצונו של המוכר לא גאל בתוך שנה, לכן הוצרך הלל לתקן כן.

עוד תירץ דהתם המוכר הי' רוצה להכנס לביתו מיד, וזה לא יוכל לעשות כל זמן שאין הלוקח כאן, דנתינה בעל כרחו או נתינה שלא בפניו לא שמי' נתינה, לכן הוצרך הלל לתקן לשכח שלשם יזרוק את מעותיו.

במגן אברהם סי' ק"ח (ס"ק י"א) הקשה דשם פסק המחבר שאם חשב שעדיין יש לו שהות ביום להתפלל ולבסוף נאנס, ה"ז מיקרי אונס, ויש לו תשלומין, והרי ביו"ד (כנ"ל) הביא שתי דיעות בזה אי אונס ליום אחרון מיקרי אונס או לא, וכתב דלעיקר הדין ס"ל דמיקרי אונס, אלא שמחמת חומר שבועה חשש שם לשיטת האגודה.

ובעצם ראיית האגודה מסוגיא דהכא דחה המגן אברהם וז"ל: נראה לי דאינה ראי', דהתם לא מהני אונס מידי דהוה אהלוהו על שדהו והתנה לפדותו תוך ג' שנים, ואירעו אונס ולא פדאו, שפשיטא שהוא חלוט להמלוה.

ומצאנו שלשה נביאים מתנבאים בסגנון אחד הגרעק"א (בהגהותיו על השו"ע במגן אברהם או"ח סי' ק"ח שם) והקצות החושן (סי' נ"ה ס"ק א') והחתם סופר (שו"ת חו"מ סי' י') שהשיגו על ראייתו של ספר האגודה הנ"ל, דהרי המגרש את אשתו על מנת שתתן לו מאתים זוז, ואירע אונס איזה שיהי', ולא נתנה לו המאתים זוז, אינה מגורשת, והיינו טעמא ד"אונס רחמנא פטרי" אמרינן, אבל "אונס כמאן דעביד" לא אמרינן וכמבואר בש"ך חו"מ ריש סי' כ"א, ולכן בבתי ערי חומה שהוא מבטל את המכירה אם הוא נותן דמי הבית, לא אמרינן בזה כלל אונס כמאן דעביד, ואפילו אם הי' אונס כל השנה גם כן, ועיין שם בחתם סופר שהעמיס כן בכוונת המגן אברהם (הנ"ל), אבל הגרעק"א הנ"ל לא פירש כן בדעת המג"א אלא כתב כן לדחות דברי האגודה מסברת עצמו.

אמנם בנתיבות המשפט (סי' נ"ה ס"ק א') דחה השגה זו מכל וכל, על פי מה דאיתא בערכין (דף ל"א ע"א) דמכירת בתי ערי חומה רבית היא והתורה התירתו עיין שם, ומוכח מזה דמכירת בתי ערי חומה אינו כמוכר ביתו, ומשאיר לעצמו זכות להמוכר לגאול, אלא מהתם מוכח דה"ז כמוכר בית אם לא אתן לך דמים עד שנה, שאז אם נאנס ולא נתן, בזה מיקרי אונס רחמנא פטרי' מליתן הדמים והמכירה בטילה. וע"ש עוד בנתיבות המשפט מש"כ בדברי האגודה.

30. דבר יעקב מסכת גיטין דף עד עמוד ב

יד] אמר רבא מתקנתו של הלל נשמע הרי זה גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז ונתנה לו מדעתו מגורשת על כרחו אינה מגורשת - הריטב"א [לעיל ל. וכתו' ג א] מקשה למ"ד יש טענת אונס בגיטין, א"כ למה בעל כרחו אינה מגורשת, הרי מה שלא נתנה הכסף היה מחמת אונס, וא"כ כיון שמחמת אונס לא נתקיים התנאי יש טענת אונס בגיטין.

ותירץ דטענת אונס איכא היכא שקיום התנאי נעשה מחמת אונס, כגון הרי זה גיטך אם לא אבוא עד ל' יום, ומחמת אונס לא בא, וא"כ מחמת אונס קיים התנאי, בזה אמרינן דהאונס מבטל תורת קיום התנאי, אבל היכא שהתנאי התבטל [ולא התקיים] מחמת אונס, אין האונס מועיל לעשות כאילו נתקיים התנאי. וכ"כ הרא"ה [כתו' ב ב] הובא באבנ"מ [סימן לח - א].

הרא"ה והריטב"א מביאים ראיה ממעשה דצידון שאמר הרי זה גיטך ע"מ שתתן איצטליתי, ואבדה איצטליתי, שלפי חכמים אינה יכולה לתת מעות, ואף שהיה אונס מ"מ הגט לא חל, וליכא טענת אונס כיון שהתנאי לא קיים.

הקה"י [כתו' סימן א - ב] דוחה את ראית הרא"ה לפי הר"ן [ריש כתו'] שכתב שדוקא אדם שעושה תנאי עם עצמו מהני טענת אונס, דאם הוא מתנה עם עצמו ע"מ שיעשה כך וכך, אמרינן שכוונתו היתה באופן שלא יאנס,

אבל כאן הבעל עשה תנאי עם האשה שהיא תתן לו איצטלית, וכיון שצריך רצון הבעל לגרש, מה לו באונסה של האשה, בכל מקרה הוא לא הסכים לגרש אא"כ יתקיים התנאי בפועל.

31. דבר יעקב מסכת גיטין דף עד עמוד ב

טו] אמר רבא מתקנתו של הלל נשמע וכו' מדאיצטריך ליה להלל לתקוני נתינה בעל כרחיה דהויא לה נתינה מכלל דבעלמא נתינה בע"כ לא הויא נתינה - **הרשב"א מקשה למה אינו מוכיח מנתינת גט, שכתוב ונתן בידה ומהני נתינה בעל כרחיה, אלמא נתינה בע"כ הוי נתינה**, וכן מקשה הרש"ש.
הרשב"א מתרץ דהיכא שהמקבל בעל כרחו אינו נפסד, ודאי מהני נתינה בע"כ והוי נתינה, ולכן בבעל חוב הלוי יכול לפרוע החוב בעל כרחו של המלוה, ורק בהרי זה גיטך ע"מ שתתני מאתים זוז, שע"י שהאשה תתן לבעל בעל כרחו היא מפקיעה ממנו את ממונו, דהבעל מפסיד שאשתו שהיא קנין כספו תהיה מגורשת, בזה אמרינן שלא מהני נתינה בע"כ, וכן בבתי ערי חומה, הבית קנוי ללוקח מכר גמור [ואינו רק משכון], וע"י נתינת הכסף המוכר מסלק הלוקח מביתו [של הלוקח], ואז לא מהני נתינה בע"כ, ומנתינת גט בעל כרחיה של האשה אין ראייה, שכיון שאין לאשה קנינים בבעל, אין כאן נתינה שמפקיע קנין כספו של השני.
וכתב המשובב נתיבות שמוכח מהרשב"א שהבית מכור מכר גמור, וע"י פדיון המוכר מחייב הלוקח למכור לו בחזרה, [ולכן אין למוכר טענת אונס כמש"כ הקה"ח הנ"ל אות יא].

32. תוספות מסכת גיטין דף עה עמוד א ד"ה מכלל דבעלמא

מכלל דבעלמא נתינה בעל כרחו לא הויא נתינה - וא"ת דהשתא לא מפליג בין בפניו בין שלא בפניו דבכל ענין בעל כרחו לא הויא נתינה א"כ למה היה נטמן בראשונה וי"ל דבפניו לא היה יכול להעזיז מלוה מלקבלם כדי שיהיה הבית שלו וגם אם היה בפניו יעשוהו ב"ד לקבלם בעל כרחו וא"ת בבתי ערי חומה דהוי כפרעון החוב דעליו לקבלם פשיטא דהוי פרעון כדקאמרינן הלוי חוב לו במדבר משמע דבישוב יחזיר לו אפילו בעל כרחו וכן בהזהב (ב"מ דף מט.) כי אמר ליה שקול זוזך לא הוי אפילו כשומר חנם ומה איצטריך הלל הזקן לתקן וי"ל דוקא בעלמא פשיטא דהוי נתינה שאין המלוה מפסיד בקבלת הפרעון אבל הכא דע"י הפרעון צריך להחזיר הבית וכן ע"י קבלתו הוי הגט גט לא הויא נתינה וא"ת **גבי גט פשיטא דלא הויא נתינה ומה צריך ללמוד מתקנתו של הלל וכי אם יתן מתנה לחבירו יקבלנה בעל כרחו ואור"י די"ל דכיון דאמר לה ה"ז גיטך ע"מ שתתני לי מאתים זוז תלה הדבר בדעתה ועליו לקבלם והוי כמו בבתי ערי חומה וקמ"ל דאפ"ה בע"כ לא הויא נתינה.**

=====

בענין: חיסורי מיחסרא

משה שווערד

1. רבינו בחיי שמות פרשת כי תשא פרק לד

(כז) כתב לך את הדברים האלה כי ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית. ...

ורבינו הקדוש שחבר המשנה ולמד אותם ברכים וכתבוה הכל כימיו, כונתו היתה כדי שלא תשכח תורה מישראל שראה הרשעה מתפשטת בעולם וישראל מתפזרין בגלות, על כן הותר לו לעשות כן משום שנאמר: (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות לה' הפרו תורתך", וכתב וחבר המשנה שהיא תורה שבעל פה, ועל כן קראה "משנה" לפי שהיא שניה לתורה שבכתב ורובה לשון הקדש צח כתורה שבכתב, ואחרי כן נתמעטה החכמה וקצרו הלבבות ועמדו רבינא ורב אשי וחברו התלמוד שהוא פירוש המשנה, כי לרוב חכמת רבינו הקדוש וחכמת בני דורו היה פירוש התורה אצלם מבורר ופשוט מתוך המשנה, ואצל דורות רבינא ורב אשי היה עמוק וסתום מאד, ומזה אמרו בתלמוד על המשנה: (ברכות יג ב) חסורי מחסרא והכי קתני, שאין הכוונה להיות המשנה חסרה כלל חלילה, אבל הכוונה שהיא חסרה אצלנו מפני חסרון שכלנו מפני שאין אנו מגיעים לעומק חכמת דור של חכמי המשנה, ולפיכך עשו רבינא ורב אשי פירוש על המשנה והוא התלמוד ובארו ספקות המשנה והאריכו לשונם על לשון המשנה העמוק והסתום. ומה שאמר "אתך" כלומר בעבורך, כי בזכותו עשה עמכם.

2. ספר השל"ה הקדוש - תורה שבעל פה - (י) כלל למד (ז)

בכמה מקומות בתלמוד חסורי מחסרא והכי קתני. ידוע שהדבר השלם הוא אשר לא יקבל לא תוספות ולא חסרון, ותורתנו היא תמימה, ואם כן איך אומר על המשנה שהיא חסירה. ומצאתי בספר שארית יוסף שכתב בשם הר"ר מתתיה הצרפתי, שכשאומר הגמרא חסורי מחסרא, שאין שם שום חסרון בפועל, כי איך נאמר שהתנא חסר, והאומר שהמשנה חסרה אחד מסמניה חייב. אבל ראוי שנאמר שרבי סדר המשנה דרך קצרה, ובאותן תיבות שבמשנה די להבין כוונת התנא והוא לא בא לבונן האבנים, ולעולם אותו חסרון שאומר חסורי מחסרא בכח לשון המשנה עומד רוח אלקים עמה לא חסרה דבר, והחסרון הוא בחיקנו ודעתינו, עד כאן לשונו. ועל זה נאמר כי לא דבר רק הוא מכאן, ופירשו רז"ל (ירושלמי פאה פ"א ה"א) לא דבר רק, ואם הוא רק, הוא מכאן. וכדמות זה מצאתי בספר הבטחון של הרמב"ן ז"ל שכתב וזה לשונו, יש פסוקים הרבה שאנו צריכים להוסיף בהן תיבה אחת או שנים כדי להבין פשוטו, ולא מפני חסרון המקרא אלא מפני חסרוננו, שאין אנו מבינים לשון קודש אלא בענין שידמה ללשון שאנו שוקעים בו בגלות בעונותינו, עד כאן לשונו:

3. ספר השל"ה הקדוש - מסכת שבועות - פרק תורה אור (סג)

וכן אני מאמין אפילו במשניות שאומר בגמרא חסורי מחסרא כו', זהו לפי ערך הבנתנו, אבל רבינו הקדוש חיבר המשניות ברוח הקודש ובמליצות לשון מובחר ועמוק עמוק הרמוז בו, ואלו היה מובן אז לא צריכין לחסר, על כן לשון המשנה לא זזה ממקומה. וזהו ענין אין מקרא יוצא מידי פשוטו, שכל הדברים הם כפשוטן ממש מי שמבינם, ולא דבר ריק - רק ממנו, וצריכין אנחנו לסרס:

4. הליכות עולם שער שני פרק ב

יד. בהרבה מקומות מגיה הגמ' המשנה ומוסיף בה דברים כאומרם חסורי מחסרא והכי קתני, ודוקא להוסיף אבל להחליף הדבר בהפכו לא, כדמוכח פרק קמא דכתובות גבי כל שלא נהג כמנהג הזה אין יכול לטעון טענת בתולים, ואמר אביי התם תני כל שנהג ואמר ליה רבא והא כל שלא נהג קתני. והטעם משום דאדם טועה בגירסא לחסר דבר על ידי שכחה אבל להחליף דבר בהפכו לא, וכן פירש רש"י ז"ל בכהאי גוונא פרקא קמא דסנהדרין:

5. כללי הגמרא (שם) [בית יוסף]

ומשמע דרשב"ג היינו תיקון ויש לתמוה למה היה חסרון במשנה שהוצרך לומר בקצת מקומות חסורי מחסרא וה"ק ולמה לא שנאה כתקנה, וז"ל שהטעם מפני שכשהיו שונים על פה גרמה השכחה בקצת מקומות ושכחו קצת תיבות ולא רצה רבי לכתוב אלא כלשון שהיתה שגורה בפי רוב התלמידים ע"ד משנה לא זזה ממקומה וסמך על המעיין שיבין החסרון ויגיה, וכ"כ התוס' ז"ל בפ"ק דנזיר (א ד"ה מי קתני) ⁹⁴ ודוקא היכא דמוכח החסרון יש כח להוסיף על לשון המשנה. כתב רשב"ם ז"ל פ' ע"פ (פסחים קא) אע"ג דאין לפרש הלשון השנוי בברייתא (אענין) [כענין] ⁹⁵ זה אלא ע"י שאנו מסרסים אותה למפרע אפ"ה לא שייך חסורי מחסרא שהרי אין חסר ממנה כלום אלא ששנויה למפרע שבמקום שהל"ל אין לי אלא בלילה ביום מנין טעה התנא בשמועה ושנה אין לי אלא ביום בלילה מנין הילכך לא שייך למימר חסורי מחסרא:

6. תפארת ישראל - בועז מסכת ערכין פרק ד

(א) והקשו בתוס' למה לא ערבינהו ותנינהו, השנים והערכין בנערך. ותו ק"ל למה שני בלישנא. ברישא נקט נידר ובסיפא נערך. וכ"כ ק"ל בכל דוכתא דתני חסורי מחסרא וה"ק, א"כ למה לא הגיהו המשנה. ולמה באמת הוה נקט תנא לישנא קטיעא. ואם שיי"ל, שגם כאשר באמת חס"מ יש כוונה בהעניין באופן אחר, עכ"פ לא בכל דוכתא נוכל לתרץ כן. ולולא מסתפינא היה נ"ל ע"פ מ"ש תוס' שלהי

מגילה [דל"ב א'] על השונה בלא זימרא, וכ"כ אמרי' [ביצה כ"ד א'] גמרא גמור זמורתא תהא, שהיו להן זמירות מיוחדין לכל משנה ומשנה. ולפע"ד היה זה כדי לחזק המשנה בכת הזכרון, מדהיו שונין המשניות על פה אפי' בימי רבי [כרש"י ב"מ דל"ג א']. וע"י הניגון נזכר היטב לישנא דמתני', באשר שהיה הזמר מסודר לפי המלות והבבות שבמשנה. ולכן כמה פעמים בחר התנא ג"כ במלה זאת ולפעמים באחר, הכל כפי הנאות לקול השיר המיוחד להמשנה. ומה"ט לפעמים נשנה בבא שנראית יתירה במשנה זו ואצ"ל זו, אבל היה כדי לשקול בבות המשנה כפי הבבות שבפרקי השיר. ומה"ט אף שהי' חסורי מחסרא הניחיה כן, מדמובן ממילא דאל"כ יהיה מעשה לסתור, ואם היו מבלבלים המלות יתבלבל השיר המיוחד לה ויתבלבל הזכרון, ותשתכח המשנה ח"ו, ובדבר זה יתורץ כמה קושיות ודקדוקים. ושמור זה, דאם גם ברוב פעמים מונחים פנינים יקרים בשינוי לשון התנא עכ"פ במקום שלא ידענו טעם אחר נסתפק א"ע בטעם זה, שהוא ג"כ אמיתי בעצמו:

7. שערים מצויינים בהלכה ב"מ ז

וחסורי מחסרא והכי קתני. כחב בפאת השולחן (הקדמה) בשם הגר"א, דלא אורחא שחיסר רבי דבר במשנה, אלא דרבי ס"ל כחד תנא וסתמיה אליביה, ולא חסר כלל, והגמ' ס"ל כאידך תנא ואליביה קאמר חסורי מחסרא והכי קתני. ועי' בשו"ת מלמד להועיל (ח"ג סי' סא) שהביא ראיה לדבריו. וראיתי בשלה"ק (תושבע"פ כלל י ד"ה בכמ"ק) שידוע שדבר השלם לא יקבל לא תוספות ולא חסרון, וא"כ איך אומר על משנה שהוא חסירה, והרי

תורתינו הוא תמימה, ובשארית יוסף הביא בשם ה"ר מתתיה הצרפתי, דבאמת אין שום חסרון בפועל, כי איך נאמר כן, שהאומר שהמשנה חסרה א' מסמניה חייב, אלא שרבי סידר המשנה בדרך קצרה ודי כזה להבין כוונת התנא, אלא החסרון הוא בדעתינו, והוסיף ע"ז השלה"ק שע"ז נאמר "ואם ריק הוא מכם" נעי' ירושלמי פאה פ"א ה"א], וכדמות זה כתב הרמב"ן בספר הבטחון שיש הרבה פסוקים שצריכים להוסיף תיבה או שנים כדי להבינו, ולא מפני חסרון המקרא אלא מפני חסרונינו, שאין אנו מבינים לה"ק אלא בענין שידמה ללשון שאנו שוקעים בו בעונותינו וכו', ועי"ש שהאריך הרבה בזה. וכע"ז מצאתי ברבינו בחיי (תשא לד-כו) שאין הכוונה להיות המשנה חסירה כלל, חלילה, אלא שהיא חסרה אצלנו מפני חסרון שכלנו, מפני שאין אנו מגיעים לעומק חכמת דור של חכמי המשנה, ולפיכך עשו רבינא ורב אשי פירוש על המשנה וביארו ספיקות המשנה, והאריכו לשונם על לשון המשנה העמוק והסתום.

רע"י בטעמי המנהגים (קונ"א סי' תשיג) שבמצורף לחכמה (פ"ח) כתב שראה משניות בכת"י עם הנגינות. [וכן נמצא במס' קידושין דפוס סביוניטה שנת שיג, שנדפסו המשניות בטעמים, ובהקדמת ר"י בועז בעל שלטה"ג כתב בזה"ל, וכלפי שאמרו רז"ל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה כו', נתאזר עוז לתת הטעמים במשניות כדי להחיר עטרה ליושנה כו' כי נשמור ללמוד המשניות כאשר צונו רז"ל. ועי' ביוסף אומץ (לר"י יחפא נורלינגען, הנהגת הלימוד עמ' 269) ור"ל, נהגתי כשאמרתי לתלמידי עשרים וארבע (ג"ך) אמרתי בניגון כמו רות וכיוצא, ואף שהייתי בזה לשחוק לכל תלמידי, אכן בגמ' ופוסקים אין אני יודע נגן, ואפשר דאופן אמירתנו בדרך פלפול מיקרי זמרה. ולהעיר ממש"כ בספר חסידים (סי' שב) שלא יאמר ניגון של תורה לנביאים, ושל נביאים לתורה וכתובים, אלא כל ניגון כמו שהוא מתוקן שהכל הלכה למשה מסיני וכו', ועי' בדבש לפי (מערי' ז-ו) שזמרה מועיל לזכרון, שצער גורם שכחה. וכן במדרש תלפיות (ענף זכירה) הביא בשם ספר האפורי, דלימוד בזמור וניגון סגולה לזכרון, כי התנועות יביאהו לזכור במשקלי התנועות והמילות הנכנסות בו].

והא דהשאיר רבינו הקדוש החסרון בהמשנה ולא שנאה כתיקונה, כתב הב"י (כללי הגמ' ש"ב פ"ב-יד) כיון שכשהיו שונים בע"פ גרמה השכחה בקצת מקומות ושכחו כמה תיבות, ולא רצה לכתוב אלא בלשון שהיתה שגורה בפי התלמידים, על דרך משנה לא זזה ממקומה, וסמך על המעיין שיבין החסרון ויגיה, [ועי' ש בשלה"ק מה שהעיר עליו]. אמנם עי' בתפא"י (ערכין רפ"ד) דחז"ל לא הגיהו המשנה אף כשהיה חסורי מחסרא, מטעם שהיה להם זמירות מיוחדות לכל משנה נעי' תוס' מגילה (לב. ד"ה והשונה) שהיו רגילין לשנות המשנה בזמרה לפי שהיו שונים אותה ע"פ וע"י כך היו נזכרים יותר, ועי' בגמ' סנהדרין (צט:) זמר בכל יום כו', ועי' ברש"י, וע"ע בר"ש אהלות (פט"ז מ"ד) שיש לחזור על הלימוד כמו המזמור שחוזר על הזמירות שלא ישתכחו ממנו, ולכן הניחוהו כך שלא יתבלבל השיר המיוחד ויתבלבל הזכרון וישתכח המשנה ח"ו וכו' עי"ש. ועי' בשלה"ק (מס' שבויעת ד"ה הרחקת) דמשניות הכתובים מזמנים הקודמים, יש בהם נקודות וטעמים.

8. דף על הדף בבא מציא דף ז עמוד ב

בגמ': כולה רבי יוסי וחסורי מחסרא והכי קתני. הרב מפוניביז' הביא בשם הגר"א (הובא במשאת המלך, כי תשא), שהקשה על מה שמצינו בגמרא, 'חסורי מחסרא והכי קתני', וצריך להבין מפני מה השמיענו התנא את ההלכה על ידי חסורי מיחסרא ולא אמרה מפורש.

אלא משום שאמרו במסכת גיטין (ס, ב), 'דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרן על פה', וכל ההיתר שכתבו את התורה הוא משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, ולכן לא הותר לכתוב המשנה אלא במידה המצומצמת ביותר בכדי שיהא ניתן לעמוד על ההלכה, ועל כן במקומות שניתן ללמוד ההלכה גם על ידי חסורי מיחסרא אין היתר לפרש יותר.

הרמ"ע מפאנו (מאמר הנפש ד, א) כתב, דדבר זה מרומז בפסוק (שיר השירים ז, ב) 'חמוקי ירכיך', דהיינו דברים חמוקים וטמונים, ד'חמוקי' ראשי תבות, חסורי מיחסרי והכי קתני.